

Naše nynější krize

Současná pedagogická teorie nemá vážnost u studentů, učitelů z praxe, a ztratila autoritu i na veřejnosti. Příčinou je služební postoj pedagogů, reprezentujících obor vůči totalitní moci, jakož i podřízení pedagogické teorie stranickým voluntaristickým usnesením a marxistickým ideologickým dogmatům.

Ladislav Hintnaus

České pedagogické myšlení poslední doby a sociální pedagogika

Jiří Haškovec

Zanedlouho tomu bude již téměř půlstoletí, co jsem po květnu 45 zapisoval pedagogiku na FF UK a po otevření PF v roce 1946 jsem se stal jedním z jejích prvních posluchačů. Chtěl jsem dělat pedagogiku a působit v oblasti výchovy. Nerad bych obtěžoval svými pocity ani životopisem. Všichni asi známe, každý po svém, nelehkou cestu našeho pedagogického myšlení v uplynulém půlstoletí, protože jsme ji prožili. Tím víc mě ovšem bolí stav, v němž se dneska nacházíme.

Hluboká roztržka mezi teorií a praxí, která téměř znemožňuje vzájemné dorozumění a která se, mimo jiné, projevuje v útocích praktiků proti pedagogickým institucím.

Podceňování pedagogického myšlení a pedagogů se strany odborných /předmětových/ kateder a fakult a jejich tažení proti pedagogickým katedrám a fakultám, které se projevilo v požadavcích na jejich odstranění. Toto podceňování se objevuje dokonce občas i v našich vlastních řadách.

Naše situace mně velmi připomíná kritiku, kterou vznesl Osvald Kroh ve své knize "Revision der Erziehung" psanou v roce 1952 a kterou uvedl u nás prof. Frant. Singule ve svých "Pedagogických směrech 20. století v kapitalistických zemích". Naskytá se domněnka, zdali právě tento

stav nemá podobné příčiny jako v Německu po porážce totalitního hitlerovského systému.

Zavření vysokých škol v roce 39 a nacistická okupace způsobily nedozírné škody našemu školství a připravily náš národ o vynikající pedagogy. Za všechny bych rád jmenoval dva: Jana Uhra a Miloslava Škořepu.

Po krátkém období úsilí o obnovu v létech 45-48 přišel úder mnohem důraznější a hlubší, kdy jsme se vzdali vlastního tvořivého pedagogického myšlení v důsledku surového útoku, proti reformní pedagogice, reformnímu pedagogickému hnutí, proti alternativnímu školství a proti pedologii. Praporem tohoto útoku bylo nekritické, konjunkturální přijetí usnesení o "pedologických zvrácenostech v narkomprosech" a celého pojetí výchovy platného tehdy v APN pod presidentováním I. A. Kairova. Marně se pokusili někteří jednotlivci hájit. Byli násilně umlčeni nebo odstraněni. Zcela zlikvidována byla oblast sociální pedagogiky a nahrazena tzv. teorií mimoškolní a mimotřídní výchovy.

Koncem 50tých let a během 60tých let nastalo oživení, kterému nebylo dopřáno vydat plody. I. A. Kairov v té době musel dokonce svou koncepci sebekriticky prohlásit za "bezdětnou pedagogiku". Po okupaci r. 68 následoval tvrdý režim dalších 20 let. Důsledné potření všech pokusů o "tvůrčí" rozvíjení marxismu ve směru jeho humanizace vedlo k umrtvení nebo vykleštění myšlení ve všech humanitních a společenských vědách. Mnozí byli umlčeni nebo odstraněni, případně vypuzeni do oblastí, které nebyly podle názoru moci tak nebezpečné. Ze škol a výchovných zařízení byl budován nejrůznějšími mocenskými tlaky nástroj ideologické indoktrinace.

Zbývá nám teď položit si otázku, jak postupovat při rekonstrukci pedagogického myšlení. Mluví-li o pedagogickém myšlení, pak mám na mysli nejen špičkové práce pedagogických teoretiků, ale i jejich vliv na pedagogické myšlení praktiků, učitelů a vychovatelů, tj. jejich pochopení a přijetí praktiky. Znamená to docenit význam praktické zkušenosti učitelů a vychovatelů jako spojovacího článku mezi teorií a každodenní praxí. V tom nám může být reformní hnutí, dobrým příkladem.

Především je tedy nutno překonat roztržku teorie a praxe. Toho nelze dosáhnout ani podceňováním zkušeností ze strany teorie, ani odmítáním teorie ze strany praktiků. Teorie nemá řídit práci praktiků, ale má

jim pomáhat rozvíjet schopnost tvůrčím způsobem promýšlet výchovné působení a rozvíjet pedagogické myšlení. Zkušenost praktiků je opřena o praxi, která je mnohem bohatší než teorie, protože jednání učitele a vychovatele ve výchovné situaci není jen věcí rozumu, ale i jeho lidského citu.

Za druhé připustit, že výchovné jevy jsou součástí života a jako takové je nutno je pojímat. Nelze tedy pojetí výchovy omezovat jen na jevy, které mají jako charakteristiku výchovné zaměření. Vždyť ve výchovné situaci jedná i vychovávaný a právě v jeho osobnosti se rozhoduje o tom, co na něho výchovně zapůsobí a co ne. Efektivitu výchovného působení je možné pozorovat pouze na něm, na jeho chování a výkonech. Nelze ji vyvodit ze záměru učitele nebo vychovatele. Subjektem výchovné situace - lidsky stejně hodnotným jako učitel - je i žák.

Je nutno vrátit se k mnohem otevřenějšímu pojetí procesu výchovy než jaké k nám bylo přeneseno v rámci kairovovské pedagogiky na základě sovětské diskuse o předmětu pedagogiky na začátku padesátých let. Otevřenější pojetí nám usnadní integrovat do celku pedagogického poznání a myšlení poznatky z řady dalších věd jako je filosofie výchovy, sociologie výchovy, pedagogická, genetická a sociální psychologie, ale i biologie dítěte a pediatrie, sociální patologie, ekologie, ekonomie a řízení školství, které dnes v mnoha případech suplují pedagogické myšlení. Jde i o tzv. oborové didaktiky. Chtěl bych připomenout myšlenku Otakara Chlupa z roku 1953, o pedagogických vědách jako o širokém komplexu věd, podobném komplexu věd lékařských.

Osvobodit pedagogické myšlení od dogmatické marxistické filosofie a očistit co nejrychleji pedagogické představy vršené po dlouhé období 40 let v hlavách učitelů a vychovatelů od normativistických nánosů ideologizace a mytologizace tzv. socialistické pedagogiky. Obnovit co nejdříve svobodné a tvořivé pedagogické myšlení v celém jeho rozsahu a obsahu, omezované jen svými humánními limity. V jeho rámci věnovat prvořadou pozornost myšlení sociálně pedagogickému.

A konečně za třetí mám za to, že je třeba pedagogiku rozvíjet a chápat jako empirickou, experimentální vědu, která buduje svůj systém na základě poznatků řady humanitních pedagogických věd cestou indukce a zobecnění nikoli dedukcí z ideologických postulátů. Bylo by snad zbytečné nahrazovat dnes jednu ideologii ideologií jinou. Snad ani učitel a vychovatel by neměl mít právo předčasně vnucovat dětem ideály, které nemohou ani

pochopt ani se pro ně rozhodovat. Je samozřejmé, že obecně lidské ideály a pravidla lidského chování není možno vylučovat.

Pedagogiku je třeba zbavit těch všech možných atributů od socialistické až k manipulativní a komunikativní a vrátit jí plná práva co nejpravdivěji a nejpřesněji popisovat výchovné jevy, pomáhat je pochopit /ped. diagnostika/ a co nejlépe pak do nich zasahovat /ped. terapie/. Zdroj živé vody pro pedagogiku nelze hledat jen ve vyučování, ale především v sociální výchově, v poznávání života dětí.

Pedagogický výzkum v Československu: stav a potřeby

Jan Průcha

V referátu pojednám o dvou záležitostech: V první části se budu zabývat stavem československého pedagogického výzkumu v současnosti /zaměřím se přitom na vymezení těch oblastí pedagogického výzkumu, které lze označit jako nedostatečně rozvinuté či stagnující ve srovnání se zahraničím/. V druhé části se zamyslím nad žádoucím charakterem pedagogického výzkumu u nás, z hlediska jeho řízení a potřeb /ve vztahu k praxi a školské politice/. Referát má diskusní povahu, tj. snaží se určité problémy otevírat a navrhnout k nim určité přístupy.

I. Stav pedagogického výzkumu v Československu

Položme si základní hodnotící otázku: Jaký vlastně je stav a kvalita československého pedagogického výzkumu? Je náš pedagogický výzkum celkově špatný či dokonce katastrofální nebo má některé pozitivní rysy?

Na tuto otázku nelze zatím podat spolehlivou odpověď. V referátu poukazuji na odlišné názory jednotlivců na hodnocení našeho pedagogického výzkumu. Jsou např. odborníci, kteří soudí, že pedagogický výzkum v Československu je ve stavu "všestranného úpadku", především proto, že byl za totalitního režimu silně deformován ideologizací. Přitom se často pedagogickému výzkumu přisuzuje odpovědnost i za úroveň a výsledky výchovy a vzdělávání v našem státě.